

**ДО  
ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА  
НАУЧНОТО ЖУРИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА  
ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД НА  
ВАЛЕНТИНА НИКОЛОВА МАРЕНОВА**

**С Т А Н О В И Щ Е**

от доц. д-р Стела Иванова Балтова, Международно висше бизнес училище, професионално направление 3.8. Икономика (Бизнес услуги)

**Относно:** дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен “доктор” по професионално направление 3.8. **Икономика (Икономика и управление (индустрия))** в Бургаски свободен университет

**Автор на дисертационния труд:** Валентина Николова Маренова

**Тема на дисертационния труд:** „Възможности за диверсификация и иновации в дейността на предприятията (примерът на туристическата индустрия)”

**Основание за представяне на становището:** Заповед № УМО-128/ 26.06.2019 г. на Ректора на БСУ и Решение на научното жури, взето на заседанието му на 27.06.2019 г.

**1. Обща характеристика на представения дисертационен труд**

Представеният дисертационен труд е разработен в обем от 215 страници, от които основен текст 206 страници. В структурно отношение като цяло е изграден логично и включва увод, основен текст, систематизиран в две глави, заключение, списък на литературните източници и приложения.

Използвани са 110 литературни източници, от които 55 заглавия на български език, 3 на руски език, две на френски език и 19 на английски, останалите са посочени като интернет източници. Дисертацията включва 41 фигури, 4 графики, 9 таблици. Заедно с дисертационния труд е представено едно приложение по неговото съдържание в обем от 9 страници, което представлява модел на използваната анкетна карта за проучването.

За участието си в процедурата за публична защита, Валентина Маренова е представила дисертационен труд, автореферат и научни публикации по темата на дисертацията (общо 4 на брой). В увода е изведена актуалността на темата, дефинирани са обекта и предмета на изследването, целта и задачите на дисертационния труд, методологията на изследването, изследователска теза, изследователски хипотези и ограничения.

Дисертационният труд изследва обекти на важен и динамично развиващ се сектор на българската икономика – туризма, като е фокусирано към възможностите за постигане на конкурентоспособност чрез иновации и диверсификация на туристическата организация. Обосновано е твърдението, че диверсификацията на туристическия продукт може да се окаже успешна стратегия при насищане на пазарите, на които работи

фирмата, както и че може да спомогне за решаване на проблеми и дефицити, свързани с редица други чувствителни страни на българския туризъм, конкретно силно изразената му сезонност. Действащата национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в България до 2030 г., която докторантката логично реферира като база за дългосрочното развитие на туризма в страната, дава превес за навлизане на иновации за постигане на целите ѝ, но не се основава на научно-обоснована диверсификация на туристическия продукт. Дори и разгледана само от този малък ъгъл, темата на представения дисертационен труд обосновава своята актуалност и значимост. В научната литература в България не са в достатъчна степен проучени потребностите на туристическите предприятия от диверсификация, нито какви методи за диверсификация могат да бъдат предложени на фирмите в сектора в настоящата бързо променящата се в резултат на високите технологии среда. Всеки резултат на едно задълбочено научно изследване на тази арена би генерирал предпоставки за иновативно, устойчиво и конкурентоспособно развитие на сектора.

Правилно са определени предмета, обекта, целта и са формулирани основните изследователски задачи. Защищаваната теза е, че „въвеждането на иновации и диверсифицирането на туристическите предприятия води до подобрена конкурентоспособност и спомага за решения по производствения фактор труд“. Проверяването на изследователската теза е конкретизирано в четири хипотези. С оглед на едната хипотеза, че „елементите на „синия растеж“ са пряко свързани с иновационната активност на туристическите организации“ считам, че към задачите трябва да се добави още една, която дефакто е изпълнена в работата, а именно да се проучи възможността за иновации и диверсификация в условията на синята икономика при използване на морски и водни ресурси. В своята цялост, дисертационното изследване има практико-приложен характер.

## **2. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати**

Може да се приеме, че задачите, поставени в дисертационния труд са изпълнени. Работата е структурирана само в две глави, но успява да обхване всички необходими области за изследване така, че да постигне поставената цел.

**Първа глава** е посветена на теоретичните и приложни аспекти на явлението диверсификация, като акцент е даден на известни постановки в научната литература за постигане на конкурентно предимство в туристическия сектор чрез диверсификация, благоприятстващите условия и бариери, предимства и недостатъци на този стратегически подход. Значимо място е отделено на изясняване развитието на туристическа дестинация чрез диверсификация, което може да бъде разгледано като косвена възможност за диверсифициране на туристическото предприятие, чрез създаване на благоприятна бизнес екосистема. Докторантката аргументирано е извела потенциалния силен ресурс на дестинация България за диверсифициране на туристическия си продукт в различни аспекти, като още тук е направила опит да потърси областите за интервенция.

С оглед целите на изследването, в тази глава е отделено внимание и на теоретико-практическите аспекти на иновациите в туризма, залегнали в научно-изследователската литература както в България, така и в световен план. В резултат на проучването са изведени факторите, оказващи влияние върху иновационната дейност на предприятията от сектор „Туризъм“ и свързаните с него сектори, и са обобщени области с дефицит от иновационна дейност.

**Втора глава** заслужава по-сериозно внимание, защото в нея са представени резултатите от проведеното емпирично изследване. В първата част е представена методологията на провеждане на изследването и на анализа. Избраният методологически инструментариум е приложен правилно и е дал възможност да бъдат събрани достатъчно по обем данни, които, в комбинация с изведените добри практики в международен и национален план, са позволили на докторантката да докаже поставената изследователска теза. Построен е SWOT анализ на ситуацията на развитието на туризма в България, но дали той би изглеждал така, ако се фокусира към района, в който са разположени изследваните в дисертационния труд туристически фирми? Интерес в тази част на работата представлява проведеното научно изследване, на базата на получени първични данни, събрани в изследването, което позволява да се направят изводи за възможностите за диверсификация на туристическите предприятия в **условията на синята икономика**. Морските биотехнологии и круизния туризъм са изведени като желана и добра възможност за диверсификация на крайбрежния туризъм, както и екологосъобразния туризъм. Този извод, както и това, че туристическите организации могат да се иновират чрез мерки на следване на интегрираната морска политика за здрави океански и морски екосистеми за постигане на син растеж, се явяват важен принос на дисертационния труд.

В тази глава са изследвани добри примери за въвеждане на иновации и на диверсификация в туристически организации в чужбина и в България, които се явяват допълнителен ресурс към получените резултати от емпиричното изследване, за да позволят да бъде предложен пакет от препоръки към предприятията от туристическия сектор по отношение на иновационната им политика и възможности за диверсификация.

**Заклучението** представя в логична последователност обосновката за проведеното научно изследване и в резюме постигнатите научно-приложни резултати в дисертационния труд.

Списъкът на използваните литературни източници и приложенията са изготвени съобразно възприетите стандарти.

### **3. Научни приноси и постижения**

Представеният от докторантката Валентина Маренова дисертационен труд има характер на обогатяване на съществуващата теория и практика. Основните приноси имат приложен характер. Формулирани от авторката са шест (два с научен и четири с научно-приложен характер), които не подкрепям напълно като считам, че някои от тях заслужават да бъдат преформулирани: конкретно дефинирания като научен принос „теоретично и концептуално е обоснована необходимостта от приложение на диверсификации и иновиране при предоставяне на туристически услуги, основан на налагащата се нова парадигма за тяхното управление“, който има повече характер на необходима предпоставка за провеждане на същинското изследване, както и „проведено е теренно изследване по въпроси свързани с иновативния потенциал на туристическите организации“. Във втория случай приносният момент е в това, че в резултат на добросъвестно проведеното самостоятелно теренно проучване се стига до заключения, които разкриват, че ниската или почти никаква научно-изследователска работа, която извършват туристическите предприятия, се явява риск „поради неизвестността от новото, от несигурността дали ще бъде успешно нововъведението, или как ще бъде посрещнат новия продукт от потенциалните клиенти“. Тези и други заключения в

работата дават основание на авторката да предложи препоръки за разгръщане на активности по въвеждане на иновации в туристическите предприятия и креативност чрез диверсификация на туристическата организация за постигане на конкурентоспособност, което е важен приложен принос на дисертационния труд.

Освен двигател на икономическия растеж, туризмът е силно зависим от природния свят и е директна връзка със самата природа. Крайбрежният и морският туризъм са най-важната компонента на ръста на туризма в България. В този аспект, а и в цялост, като принос на дисертационния труд заслужава внимание изясняването на връзката на „синия растеж“ с иновационната и диверсификационна дейност на туристическите предприятия, и изведените препоръки към тях.

#### **4. Оценка на публикациите по дисертацията**

Докторантката е представила общо четири публикации, свързани с темата на дисертационния труд под формата на доклади от участие в национални и университетски научни форуми и конференции.

Представените от докторантката публикации отговарят на количествените и качествените изисквания за публикации при защита на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ като отразяват постиженията на дисертационния труд, представителни са, имат научна редакция.

#### **5. Оценка на автореферата**

Авторефератът е представен във вид, който отговаря на изискванията, в обем от 46 страници. Той кореспондира с дисертационния труд и представя в синтезиран вид обекта, предмета, обхвата, резултатите и изводите от изследването. Справката за приносите отразява вижданията на автора за постигнатите научни и научно-приложни резултати в изследваната област.

#### **6. Критични бележки, препоръки и въпроси**

По дисертационния труд могат да се отправят и някои критични бележки, **които не намаляват** качеството му като научна разработка, както следва:

- Отсъства ясно дефинирана методика за изследване на иновационната и диверсификационна дейност на туристическите обекти, определени от авторката като добри практики.
- Забелязани са неточности при изписване на литературните източници по БДС, като например не е посочена годината на публикацията и изданието (напр. „Harry M. Markowitz, Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments“). Препратките към електронните източници трябва да съдържат поне наименованието на публикацията и нейния автор.

Бих желала да отправя няколко препоръки и да поставя следните въпроси:

- В областта на иновациите в туризма през последните няколко години има научни изследвания и политики на европейско и световно ниво, свързани с дигиталната трансформация в туризма и навлизането на изкуствения интелект, които бих препоръчала на докторантката да вземе под внимание при бъдещи изследвания в

тази област, и да потърси приложимостта им в българския контекст на развитие на туризма.

- Изследването е фокусирано върху туристически предприятия, разположени в района на Южното Черноморие и по-конкретно Бургас. Не става достатъчно ясно дали те са изцяло български фирми или част от чуждестранни вериги, а тази информация би могла да насочи анализа в други посоки или да даде допълнителна информация за целите на изследването.
- Доколко диверсификацията на туристическия продукт може да генерира необходимост от иновации във фирмата и в каква бизнес екосистема иновацията в туристическия продукт би довела до необходимост от диверсификация на туристическата организация?

## 7. Заключение

В заключение, мога да заявя, че дисертационният труд на Валентина Николова Маренова е завършено научно изследване, посветено на ясно дефиниран, актуален и значим социален и управленски проблем в област, предизвикателна както за научната общност, така и за практиката. Поставените цел и задачи на изследването са изпълнени, като в резултат на това са постигнати резултати с научно-приложен характер. Съгласно моите познания, дисертационният труд е самостоятелно изследване и не съдържа елементи на плагиатство. Считам, че дисертационният труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за неговото прилагане и вътрешните правила на БСУ. Посоченото в становището ми дава основание да **предложа на членовете на уважаемото научно жури да присъдят на Валентина Николова Маренова образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 3.8. Икономика, „Икономика и управление (индустрия)“.**

13.08.2019 г.

гр. София

Член на научното жури: .....

(доц. д-р Стела Балтова)